

BÜYÜK HUN/ TÜRK [TURAN] KURULTAYI YOLUNDA (02-14/08/2024)

Mustafa ALKAN*

Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli
Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih
Bölümü

Öz: 10-12 Ağustos 2024 Tarihlerinde Macaristan'ın Bugaç (Boğaç) bölgesinde yapılan Büyük Hun/ Türk (Turan) Kurultayına katılmak için Türkiye'den bir tur otobüsü ile kurultay mekânına gidilmiştir. Bu yolculukta Türkiye, Yunanistan, Kuzey Makedonya, Karadağ, Hırvatistan, Bosna Hersek, Sırbistan üzerinden Macaristan'ın Bugaç Bölgesine ulaşılmıştır. Üç günlük Kurultay'a katılmış, dönüşte de Macaristan Sırbistan, Bulgaristan üzerinden Türkiye'ye dönmüştür. Bu yazı Ankara-Bugaç arasında görülen ülkeleri, şehirleri ve ülkeleri tarihi bağlamı içinde tasvir edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hun, Türk, Kurultay, Macaristan.

Abstract: We went to the congress venue by a tour bus from Turkey to participate in the Great Hun/ Turk (Turan) Congress held in the Bugaç (Boğaç) region of Hungary on August 10-12, 2024. On this journey, the Bugaç Region of Hungary was reached via Türkiye, Greece, North Macedonia, Montenegro, Croatia, Bosnia and Herzegovina, Serbia. He attended the three-day Congress and returned to Türkiye via Hungary, Serbia and Bulgaria on his way back. This article depicts the countries, cities and countries seen between Ankara and Bugaç Decently in the historical context.

Keywords: Hun, Turk, Kurultay, Hungary.

Gezi Yazısı / Travel Writing

Geliş Tarihi/Received: 18 Ekim 2024

Kabul Tarihi/Accepted: 24 Ekim 2024

Yayın Tarihi/Publication: 26 Aralık 2024

DOI: <https://doi.org/10.58640/asyar.1569953>

*Sorumlu Yazar/Corresponding Author

E-Mail: m.alkan@hbv.edu.tr

Content of this journal is licensed under a
Creative Commons Attribution-Noncommercial
4.0 International License.

Otobüs ile on üç günlük uzun bir seyahat. Bu seyahatin iki hedefi vardı. İlki Kosova hariç, Tuna'nın güneyindeki bütün Balkan ülkelerini olabildiğince görmek, ikincisi son yıllarda yıl be yıl daha görünür hale gelen Macaristan'ın Bugaç (Boğaç) şehrinde düzenlenen Büyük Hun-Türk [Turan] Kurultayına katılmaktı. 2 Ağustos 2024, Saat: 17:00'de Ankara'da Anıtkabir'in yanında Mareşal Fevzi Çakmak Caddesinden tur otobüsümüzle yola çıktık. Bolu tünellerindeki bakım, tünellerin ne kadar fonksiyonel olduğunu, konvoy halinde -D-100 Karayolundan-İstanbul'a doğru ilerlemenin zorluğunu yaşayarak gördük. Ertesi günün ilk saatlerinde İstanbul'dan seyahate katılanları da alıp, Yunanistan'a doğru yol aldık. İpsala Sınır Kapısı'ndan sonra heyecanımın çok arttığını belirtmeliyim. Artık 1912-13 yıllarında yaşanan Balkan Savaşları sırasında kurulan Batı Trakya Türk Hükûmeti (Garbi Trakya Hükûmet-i Muvakkatesi)'nin Yunanistan kısmındaydık (Halaçoğlu-Eren 1992: 144-147). İpsala'dan Selanik'e doğru sırasıyla Dedeağaç, Gümülcine, İskeçe şehirlerini panoramik olarak görerek Kavala'ya ulaştık. Yunanistan, Dedeağaç (Alexandroupolis), Gümülcine (Komotini) ve İskeçe (Xanthi) şehirlerinin adlarını değiştirdiği halde Kavala'nın adına ve tarihi dokusuna pek dokunulmamıştı. Bunun sebebi Yunanistan'ın Osmanlı Devletine karşı bağımsızlık sürecinde, Mısır valiliğini "zorbalıkla" ele geçiren Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın da isyan ederek, Yunan bağımsızlığına dolaylı katkı sağmasından olmalıdır. Osmanlı Devleti'nin, Mehmet Ali Paşa'ya doğduğu ve Mısır'daki isyanı öncesinde kendisine dirlik olarak verilen Kavala'da, buraya Kanuni Sultan Süleyman'ın yaptırdığı imaretten sonra, görünür iz bıraktığı gözlemlenmiştir. Dedeağaç, Gümülcine, İskeçe ve köylerinde ciddi bir Türk nüfusu yaşamasına rağmen, buralardaki Türk izleri, Lozan Antlaşması'nın 37-45. maddelerine göre "Türk toplumuna din ve ırk farkı gözetmeksizin her türlü vatandaşlık haklarının tanınmasına, mabed, mezarlık ve vakıf kuruluşlarındaki hükümlere (Düstur, 1339-40: 36-42) rağmen" azalmıştır. Yine de yol boyunca uzaktan görünen bazı köylerin câmi ve minareleriyle medeniyet kimliklerini muhafaza ettikleri görülüyor. Kavala'dan sonra bir gece ve gündüzün sonunda 1000 kilometreyi aşkın yolculuk Selanik'te Atatürk'ün doğduğu evde sona erdi. Atatürk Evi'nin Türkiye'den çok ziyaretçisinin olduğuna şahit olduk. Selanik, 1913 yılına kadar bir Türk şehriydi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk bu şehirde doğmuştu. 1912-13 Balkan Savaşları sonucu kaybedilmiş, Lozan Antlaşması'nda kabul edilen nüfus mübadelesiyle bu şehir kimlik değiştirmişti. Selanik'te; Hamza Bey Camii, Beyaz Kule, Bey Hamamı, Alâtinî Köşkü ve Atatürk Evi gibi bir kaç eser dışında Osmanlı izleri silinmişti.

Fotoğraf 1: 1, 1912-13 Selanik.

Selanik'ten Makedonya'nın başkenti Üsküp'e uzanan [3. Gün] 234 Km'lik yolculuk önce Selanik Ovasının, sonra Vardar Nehri ve ovasının etkisi altında geçti. Üsküp'e doğru yaklaştıkça heyecanımız arttı. "Vardar Ovası Türküsü", Büyük Hun/ Türk (Turan) Kurultayı yolcularını coşturdu. Üsküp, Yahya Kemal'in "Kaybolan Şehir" adlı şiirini yazdığı şehir. Bugün iki Üsküp var; Modern Üsküp, Vardar Nehri'nin batısında, burada daha çok Hristiyanlar yaşamaktadır. Tarihi/Eski Üsküp, Vardar'ın doğusunda, burada daha çok Müslümanlar [Türkler ve Arnavutlar] yaşamaktadır. Bu ayırımı doğal sınır Vardar Nehri olduğu halde, yeni dönemde mütegalibe yönetim Hristiyan Üsküp'ü Vardar'ın doğusuna da bir 100 metre kadar geçirmiş. Bu "mütegalibelik" payına da pek çok lüzumsuz müze, kilise ve heykel inşa etmişler. Şehirdeki gezimiz Modern/Yeni Üsküp kısmından başladı. Meydandaki Makedonyalı Büyük İskender'in anıtsal heykelinin önünden tarihi Üsküp kısmına doğru sürdü. Aslında iki Üsküp'ü Fatih'in yaptırdığı (1469) -bânisinin adıyla anılan- eşsiz Taş Köprü birleştirmektedir. Fatih Sultan Mehmed Köprüsü'nün bir tarafına Büyük İskender'in diğer tarafına babası İkinci Filip'in heykeli dikilmiştir. Buradaki yerel rehberin anlattığına göre 2010'lu yıllarda Makedonya Başbakanı, -şimdilerde ülke dışında kaçakmış- Avrupa Birliği'nin verdiği 400 Milyon avro'luk yardımı, söz konusu heykeller, içi boş müzeler ve ibadet edeni olmayan anıtsal kiliseler yaptırarak çar-çur etmiş, ülkeye bir yatırıma dönüştürememiş. Osmanlı Üsküp'ü, Bursa gibi, her yerinde Türkçe konuşuluyor. Esnaf, insanı "nerden hemşerim, hoş geldiniz" sözleriyle karşılıyor. Üsküp fâtihi Paşa Yiğit Bey'in türbesini görmeyi çok istedim, kapalıydı. 2010'lu yıllarda evlerin arasında sıkışıp kalmış mezarını TİKA restore ettirmişti. Üç-dört saatlik Üsküp gezisinden sonra seyahatimiz, Kalkandelen, Gostivar ve Kırçova güzergâhından Ohri'de son buldu. Balkanlara neden "balkan" denildiği bu yolculuk sürecinde hissediyorsunuz. Akılda kalan Kalkandelen Harabati Baba Tekkesi ile Alaca Câmiî unutulmaz izlerdi. Daha önce de iki gün geçirdiğim Ohri, kalesi ve Sarı Saltuk Türbesi dışında, hafızamın tazelenildiği durak oldu. Ohri, Ohri

gölü kıyısında kurulmuş, incisi ile meşhur, kendi de inci gibi bir şehir. Burada Türk Mahallesi, Halveti Tekkesi, Ali Paşa Camii ve Ayasofya kilisesi görmeğe değer. Kaleye doğru yaklaştıkça görsel Hristiyan sembelleri artırılan bir şehir. İstanbul Çaycısı bizdendi.

Fotoğraf 2: Üsküp Fatih Sultan Mehmed Köprüsü

Öğleye doğru buradan [4. Gün] yolculuğumuz Arnavutluk'ta Elbasan ve Tiran üzerinden İşkodra'yaydı. Ohri'den Elbasan'a doğru balkanlıkda ilerlerken dağların arasında bir çayın aktığı Çafasan'da, Osmanlı asırlarına süzülüp, bir timarlı sipahinin konağının etrafındaki hayatı yaşadım. Geniş çayırıklarda otlayan kısrakları, onların yanlarında bir o yana bir bu yana koşuşturan tayları, taylarla çocukları ve dereden kana kana su içen atları gördüm. Tiran ve İşkodra'yı daha önce gelmiştim. Kominist lider Josip Broz Tito, Tiran'daki Türk izlerini silmişti. Tiran'daki istisnalardan biri Ethem Bey Camiiydi. Bu caminin de 18. Yüzyılın Barok süslemeleri insanı kendine çekiyor. Şimdi onu gölgede bırakacak devasa çirkin binalar yapılmış. Türkiye Diyanet Vakfı, Tiran'da bir Süleymaniye inşa ediyor. O da % 60'ı Müslüman olan bir ülkede "Türkiye izi" denilecek bir yapı. Tiran'dan İşkodra'ya tam bir trafik konvoyuyla gittik. Yolun iki tarafında mısır tarlaları, bağlar ve bahçeler uzanıyordu. Sağ tarafta dağların yarı eteğinde Arnavutluk'un milli kahramanlarından İskender Bey'in şehri Akçahisar (Kruja) görünüyordu. İskender Bey'in asıl adı Georgius Castriotus Scanderbegh'ti. Babası onu, Sultan II. Murad zamanında (1421-26) Osmanlılara rehin vermişti. Osmanlı Sarayında tam bir "acemi oğlanı" eğitimi gören Georgius da Müslüman olup İskender adını almıştı. Bir süre Osmanlı hizmetinde bulunduydu da Morova Muharebesi (1443) sonunda kaçıp sahte bir belgeyle Akçahisar'ı ele geçirip isyan etti. Ölümüne kadar da Osmanlılar ile savaştı (İnalçık, 2000: 561-563). Ben bunları düşünürken İşkodra'ya geldik. İşkodra, Kir, Drin ve Boyana

nehirlerinin birleşme noktasında kurulmuştur. Burası Osmanlı dönemi izi mimari eserleri, kalesi, gölü ve nehirleriyle bir doğa harikasıydı. Kaldığımız otel Boyana Nehrinin kıyısındaydı. Allah suyu buraya vermiş. Arnavutluk, Osmanlı Devleti'nden en son kopan Balkan ülkesi. Sultan II. Abdülhamid'in Rumeli [Makedonya] projesi bozulmasaydı, Türkiye'den Batı Trakya (Bulgaristan-Yunanistan kısımları ile birlikte), Makedonya, Kosova ve Arnavutluk Müslüman nüfuslu -şimdilerde yeşil hat" denilen- hat, Adriyatik Denizi ve Karadağ'a kadar uzanıyor olacaktı.

İşkodra'dan sonra [5.Gün] yolculuğumuz, şehirleri değil, ülkeleri içeriyordu; Karadağ, Hırvatistan ve Bosna-Hersek. Boyana Nehri kıyısından ayrıldıktan kısa bir süre sonra Karadağ'a girdik, sonra uzunca bir süre Karadağ'ın dağlık bölgelerinde yol aldık. Bugün Karadağ adıyla bir ülke varsa o dağlar sayesinde olmalıdır. Karadağ topraklarını Osmanlı Devleti, Arnavutluk üzerinden gelerek hâkimiyet altına alabilmiş, yoksa Karadağ'ı Adriyatik kıyılarından gelip hâkim olmak veya dağlık alandan gelip Adriyatik kıyılarını hâkimiyet altına almak zor/ imkânsız. Buraya dağlık bölgeden gelen Osmanlılar da Adriyatik kıyılarını kısmen hâkimiyet altına alabilmişti. Adriyatik kıyılarından "kara dağlar" yükseliyor, adı üstünde. Karadağ ülkesinin yarım milyonu aşkın nüfusu Adriyatik kıyısında toplanmış, Kotor ve Budva Karadağ'ın turizminin merkezleri. Burada doğa, deniz ve tarih iç içe geçmiş. Karadağ'dan sonra Hırvatistan'ın "Unesco dünya mirası" kabullü, tarihî Dubrovnik, kuleli büyük surlar içinde; saraylar, konaklar (evler), kiliseler, çeşmeler, -olmazsa olmaz heykelleriyle bir kompleks halinde (külliye) bir şehir, "2500 yıldan beri şehir kurmasını bilenlerle bilmeyenler arasındaki fark bu işte" dedirtiyor. Burası "Ragusa Cumhuriyeti" adıyla daha Sultan I. Murad devrinden (1365) 19. yüzyılın başına (1808) kadar Osmanlı himayesinde kalmış. Tarihî Dubrovnik, bugün 3,5 milyonu aşkın nüfusa sahip olan bir ülke için çok şey ifade ediyor. Hırvatistan Avrupa Birliği ülkesi, ayrıca Doğu Hristiyan dünyadan Batı Hristiyan dünyaya yani Batı Medeniyetinin sınırlarından giriş yapıldığı bir yer. Bir süre sonra Adriyatik kıyılarından uzaklaşarak Bosna-Hersek topraklarına ulaşılmaktadır. Batı (Hristiyan) Medeniyeti ile Doğu (Hristiyan) Medeniyeti arasında adeta ara bölge gibi ne Katolik ne de Ortodoks -eski Bogomil- Osmanlı hâkimiyet yıllarından beri Müslüman Boşnaklar ülkesi. Güneyden kuzeye doğru ilerledikçe bu renk belirginleşiyor. Köylerde ve kasabalarda Müslümanlığın sembolü camiler minareleriyle kendini gösteriyor. Trebinje'deki yıldızsız bir dağ otelindeki konaklamadan sonra [6. Gün] Poçitel- Mostar ve Saraybosna istikametinde yol aldık. Poçitel Kanuni Sultan Süleyman devrinde inşa edilmiş bir Türk derbent köyü. Derbent, bölgesel güvenlik ve istihbarat için kurulmuş askeri bir karakoldur.

Fotoğraf 3: Poçitel’de Osmanlı’dan Kalma Bir Derbend Köyü

Neretva [Poçitel] nehrinin kıyısında kalesi ve ta kurulduğu yıllardan kalma camisi ve tarihi dokulu evleriyle Osmanlı izlerini bütünüyle saklıyor. Bu Neretva nehri ile Balagay Tekkesi’nin konumlandığı dağın altından doğan Nevesi Çayı birleşip Mostar’a doğru akıyor. Mostar Şehri, Üsküp gibi. Mostar Köprüsü’nün bir tarafına Müslümanlar, diğer tarafına Katolik Hıristiyan Hırvatlar kimlik vermiş. Kanuni’nin büyük mimarı Mimar Sinan’ın öğrencisi Mimar Hayreddin, buraya öyle bir Köprü yapmış ki, Koski Mehmet Paşa Camiinden, manzarasını gözünüzü başka tarafa çevirmeksizin, seyredesiniz geliyor. Hırvatlar, 1993 yılında, Mostar köprüsünü yüzlerce top saldırısıyla yıkmak barbarlığını gösterdiler. Bu dini bağnazlığın derecesinin tarifi imkânsız bir şey. Türkiye bu -Unesco dünya mirası damgalı- tarihi köprüyü mimari özelliği üzerine yeniden inşa etmiş. 1990’lı yıllarda tarifsiz acıların yaşandığı bu ülke, Haçlı Seferlerinin katliamlarını hatırlatan izler taşımaktadır. Kilise ve haç inşasının çirkin yüzü Mostar’da yapılmış, bunu da Katolik âlemin inanç lideri Papa hem finanse etmiş, hem de kutsayarak, bu mimari çirkinliği medeniyet kirliliğine katmıştır. Temeli 1866 yılında Sultan Abdülaziz’in yardımıyla yapılan, Bosna Savaşı (1992-95) sırasında tahrip olan, aynı temelin üzerine 2000 yılında yeniden yapılan St. Peter ve St. Paul Fransiskan Kilisesi ve Manastırı’nın çan kulesi, kilise mimarisinde alışkın olunmayan bir kuleye dönüşmüş, adeta Mostar’daki Osmanlı mirası Mostar Köprüsü ve câmileri gölgeleme amacıyla, Mostar’ın hâkim noktası Hum tepesine dikilen devasa haç ile bütünleşmiş gibi. Aliya’nın yakınlarından rivayete göre savaşın ortasında Mostar’da Hırvat komutanla görüşmesinde komutan Aliya İzzetbegoviç’e, Hum tepesine -savaşın ortasında- diktikleri haçı göstererek, *“Bak, biz haçı nasıl diktik. Şimdi sizin hilâlden daha yukarıda bir haçımız var. Bunu kaldırmaya gücünüz yeter mi?”* Aliya, *“hele bir gün geceye dönsün”*

diyerek geçitirir. Akşam karanlığı çökünce, Aliya, Hırvat komutanı dışarıya davet edip şahadet parmağını göğşe doğu kaldırıp şunları söyler: “Sayın komutan, şimdi sen de bir semaya bakiver! Şu hilâli ve yıldızı görüyor musunuz? Senin onları yok etmeye gücün yeter mi? Ne kadar yükseklere haç dikseniz de onu geçemezsiniz ve asla onu oradan da indiremezsiniz. Onlar semada olduğu müddetçe biz de inşallah varlığımızı devam ettireceğiz!..”¹. Mostar’dan Saray-Bosna’ya doğru yol alırken bu konuşmaları, Aliya’yı, Bosna Savaşı’nı ve Srebrenitsa katliamlarını düşündüm (Begoviç, 2022:449).

Fotoğraf 4: Mostar Köprüsü ve Hum Tepesi

Saraybosna’yı 2012 yılında bir sempozyum vesilesiyle görmüştüm. O zaman, Bosna Savaşı’nın izleri daha silinmemişti. Saraybosna canlı ve hareketli bir şehir. Buraya gelenin yolu, Baş Çarşısına düşer. Şehrin merkezinde, II. Bayezid’in kızı Selçuk Hatun ile Bosna hanedanından Ferhat Bey’in oğlu -Kanuni devri- Bosna Beylerbeyi Gazi Hüsrev Bey’in yaptırdığı Gazi Hüsrev Bey Külliyesi [cami, medrese, mektep, imaret, sebil ve kapalı çarşı] yer almaktadır (Okıç, 1996: 453-454). Orada klasik çağ Osmanlı şehrinin içinde kayboluyorsunuz. İşte tam da böyle bir hava içindeyken ortasında Aliya’nın mezarının da olduğu, Bosna Savaşı şehitlerinin gömüldüğü Kovaçi Şehitliği sizi kendinize getiriyor. Unutma! “geçitteki ülkede” kılıcın hep yastığının altında gerektir”. Nitekim yerel rehber sizi, Latin Köprüsü’nün yanından alıp, “I. Dünya Savaşına sebep olan, Avusturya-Macaristan veliahdı Arşidük Franz Ferdinand bu köprüde öldürüldü” diyerek, Bosna Savaşı’ndan, Saraybosna’nın Sırp tarafından 1425 gün (3,5 yıl) kuşatma altında tutulmasını, bu kuşatma sürecinde Saraybosna’da 1601’i çocuk, 11 bin 541 kişinin öldürölüşünü, Markale Pazar Yeri katliamlarının izlerini göstererek, Saraybosna’ya değişik ülkelerden gelen yardımları ulaştırmak için, Saraybosna Havaalanı’nın altından açtıkları “Umut Tünelleri”ni anlatarak hatırlatıyor.

¹ <https://www.bosnahersek.ba/aliyanin-efsane-olan-devasa-hac-cevabi/> (Erişim: 22.09.2024)

Bir günlük Saraybosna nefeslenmesinden sonra [7. Gün] Türk Hun Kurultayı'nın yapılacağı Budapeşte yakınlarındaki Bugaç Kasabasına doğru yola çıktık. Yol güzergâhımız Sırbistan toprakları üzerinden Novisad yakınlarından Budapeşte. Osmanlıların "Rumeli" olarak da isimlendirdikleri Balkanların "Balkan" topraklarından Novisad'a doğru ilerledikçe uzaklaşmaya başladık. Bir ara Bosna-Hersek ile Sırbistan arasında sınır olan Drina Nehri, kıyılarını takip ederek ilerledik. Drina Nehri yemyeşil akıyor. Öyle ki nehrin iki tarafındaki dağların yeşilliği nehre yansıyor. O da akıyor yeşil yeşil. Drina üzerine Vişegrad'da Sokullu Mehmed Paşa'nın 1577 yılında Mimar Sinan'a yaptırdığı on bir gözlü Drina Köprüsü, Bosnalı yazar İvo Andić'in 1961 yılında Nobel Edebiyat ödülü alan romanına isim olmuştur. İvo Andić, bu romanında, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Bosna-Hersek, Sırbistan, Hırvatistan, Kuzey Makedonya, Karadağ, Slovenya ve Kosova ülkelerinin birleşimiyle oluşturulan Yugoslavya'nın (1946-92) siyasi yapısına uygun olarak, bu ülkenin 350 yıllık Osmanlı geçmişine tanıklık eden bir köprü'nün dilinden Balkanların tarihini, Osmanlı yönetimi altında farklı kimliklerin ve dinlerin bir arada nasıl yaşadığını masalsi bir dille anlatmıştır (Andić, 2023: 354 Sayfa). Durmitor ve Komovi dağlarından doğan Piva ve Tara akarsularının birleşmesiyle Drina Nehri oluşur. Drina Sava'ya, Sava Tuna'ya, Tuna Karadeniz'e akar. Karadeniz, geçmişiyle Osmanlı, Drina Köprüsü romanının doğduğu dönemde Yugoslavya'dır. Biz bu duygularla boğuşurken otobüsümüz Sırbistan sınırını geçip beş saatte Macaristan'a giriş yaptı. Novisad'dan Budapeşte'ye dümdüz ovaları aşarak ulaştık. Budapeşte'de Tuna'nın kıyısında 8. güne uyandık. Aslında Osmanlı Devleti için Sırbistan ve Macaristan hâkimiyetinin anahtarı Belgrad'ın fethi olduğu anlaşılıyor. Onun için Osmanlılar Belgrad'a "Daru'l-cihad" demişler. Belgrad'dan sonra Budapeşte'ye dümdüz ovalardan ilerliyorsunuz. Macaristan topraklarının % 84'ünün deniz seviyesinden yüksekliği 200 metrenin, % 14'ü 400 metrenin altında, % 2'si 400'nin üstünde bir yükseltiye sahiptir. Bu ovalara Tuna Nehri ve kolları hayat veriyor. Budapeşte'nin de ortasından akıyor, Tuna'nın batı kıyısı Buda, doğu kıyısı Peşte olup bu iki yaka 1873 yılında Budapeşte olarak birleştirilmiş. Macarlar, I. Kosova Muharebesi'nden (1389) Kanuni Sultan Süleyman'ın Mohaç Muharebesine (1526) kadar, Balkanlar ve Orta Avrupa'da Osmanlılara direnen siyasi güç oldular. Mohaç Muharebesi'nden sonra Osmanlı Devletine 15 yıl tâbi devlet, 1541 yılındaki Budin Seferi'nden sonra da 150 yıl Budin (Budapeşte) Eyaleti olarak bağlı kaldılar (David, 2023: 286-295).

Fotoğraf 5: Tuna'nın Slovakya Tarafından Estergon Kalesi

Tuna'nın kıyısında güne uyanmış olmak eşsiz bir duygu. İlk hedef Estergon Kalesi, Budapeşte'ye 60 km. Estergon, Tuna'nın kuzeybatı kıyısında eşsiz bir askeri üs. Karşı tarafı Slovakya. Kanuni Sultan Süleyman tarafından 10 Ağustos 1543 tarihinde fethedilmiş, Estergon Sancağı idari birimi olarak Budin'e bağlanmıştır. Ancak 4 Ağustos 1595'te Alman, Leh ve Venedik kuvvetlerinden oluşan büyük bir Haçlı ordusu tarafından kuşatılmış, Sokulluzade Lala Mehmed Paşa'nın komutasında küçük bir kale birliği 2 Eylül 1595'e kadar kaleyi savunmuş, açlık ve susuzluk baş göstermesi üzerine teslim olunmuştur. Bu savunma "Estergon Kalesi Türküsüne" esin kaynağı olacaktır,

"Estergon Kalesi Subaşı Durak,
Kemirir içimi bir sinsi firâk.
Gönül yâr peşinde yâr ondan ırak.
Akma Tuna akma ben bir dertliyim,
Yar peşinde koşar kara bahtlıyım"

Lala Mehmed Paşa, sekiz yıl sonra yâni 3 Ekim 1605'te Estergon Kalesini geri aldı. Bundan sonra Estergon 78 yıl Osmanlı hâkimiyetinde kalmıştır (David, 2003: 438-440). Ancak Estergon Kalesi Türküsü, olay daha dünmüş gibi, Türk halkında çok derin iz bırakmıştır. Bugün, Estergon Kalesi, Avrupa'da yaşayan gurbetçiler ile Orta Avrupa turlarına katılan Türklerin ilk ziyaret yerlerinden olmuş. Her ne kadar Estergon Kalesi'nde Türk hâkimiyetinden bir iz bırakılmasa da, kale girişindeki sokak sanatçıları bir Türk görünce, Estergon Kalesi Türküsünün müziğiyle karşıyorlar.

Fotoğraf 6: Budapeşte Tuna'nın Üstündeki Zincirli Köprü (1840-49)

Budapeşte'de Tuna'nın iki yakasını oluşturan Buda ve Peşte'yi birbirine bağlayan inşa zamanının (1840-49) mühendislik harikası Zincirli Köprü (Szechenyi/ Chain Bridge) ve aslan heykelleri ile Kahramanlar Meydanı her turist kfilesinin uğrak yeriydi. Ancak şehrin ortasından akan Tuna Nehri ile iki yakasındaki mimari uyum görmeye değerdi. Avrupa Medeniyet dairesindeki şehirler modernizmin çirkin yüzü apartmanlara kurban edilmemiş. Yüz elli yıllık Osmanlı hâkimiyeti devrinden kalma yegâne eser Gülbaba Türbesi ve Bektaşî Tekkesidir. Gülbaba buraya 1531 yılında Kanuni Sultan Süleyman tarafından gönderilmiş ve burada bir tekke kurmuş, Bektaşî hoşgörüsü ile kısa zamanda Buda (Budin) halkının sevgilisi haline gelmiş, 1 Eylül 1541 günü Budin Savaşı'nda şehit düşmüş, cenaze namazını, Kanunî kumandasındaki Osmanlı Ordusunun katılımıyla Ebussuud Efeni kıldırmış ve şimdiki türbesinin bulunduğu yere defnedilmiş, Budin Beylerbeyi Mehmed Paşa tarafından üzerine bir türbe yaptırılmış, daha sonra da yanına bir tekke eklenilmiştir (Eyice, 1996: 228-230). Gülbaba ziyaretinden sonra Hun-Türk Kurultayı'nın yapılacağı Bugaç'a doğru yola çıktık.

Bugaç, Macaristan'ın Güney Büyük Ovası bölgesinde, Tuna ve Tisza nehirleri arasında Bács-Kiskun kazasına bağlı üç bin civarında nüfusa sahip bir köydür. Ayrıca Bugaç yüzölçümü 530 kilometre karelik Kiskunság Milli Parkını oluşturan yedi birimin en büyüğü, bir Kuman yerleşim bölgesidir. Bugün burası aynı zamanda Macarların at çiftliklerinin bulunduğu bölgedir². Nitekim Kaldığımız otelin de yakınında bir at çiftliği vardı. Bu itibarla "atlı göçebe" medeniyetinin bir devamı olan Hun/Türk toplumlarının, kendi güncel kültürlerini sergileyebilecekleri bir yer seçilmiş.

2 https://en.wikipedia.org/wiki/Kiskuns%C3%A1g_National_Park (Ulaşım: 28.09.2024);
<https://en.wikipedia.org/wiki/Bugaç> (Ulaşım: 28.9.2024)

Fotoğraf 7: Macar Vezirler Çadırı Gösteri Grubu.

[9. Gün] 11 Ağustos 2024. Otelden Büyük Hun/ Türk Kurultayına 60 Km giderek Bugac [Bács-Kiskun] Bölgesine ulaştık. İlki 2007 yılında Kazakistan'ın Torgai bölgesinde gerçekleştirilen, 9. Büyük Hun/ Türk Kurultayı, Türk Dünyası'nın dört bir yanından gelen katılımcılarla görkemli bir açılışa sahne oldu. Kurultayın açılış konuşmasında TÜRKSOY Genel Sekreteri Sultan Raev'in "*Yeni Gün'de, yeni bir diriliş destanı yazmak, yepyeni ümitlerle coşmak için kardeş halklarımız ile Macaristan'da bir araya geldik*" sözlerini duyduk. Kurultay, TÜRKSOY ve Macaristan'ın Lakitelek Vakfı iş birliğiyle düzenlenmişti. Burada üç gün sürecek kurultaya 300-350 bin civarında ziyaretçinin olacağı beklentisi dile getirildi. Bugac'ta kurultay alanı, bir birine paralel iki büyük sahada hazırlanmıştı. Soldaki birinci alana 200'ü aşkın çadır kurulmuştu³. Bu çadırlarda katılımcılar için hazırlanmış mahalli ikramlar, sergi çadırları, dans ve müzik sahneleri ve turistik satış mekânları oluşturulmuştu. *Sağdaki ikinci alan* 1000 atlının gösteri yapabileceği bir futbol sahası gibiydi. Kurultaya katılan atlı gruplar geçit töreninden sonra Türk ülke ve akraba topluluklarının bayraklarını uçan atlarla tek tek sergilediler. Ayrıca, "Atalar Çadırı Arkeolojik Sergisi", "Atilla Çadırı", "Avar ve Macar Zırhlı Atlıların Geçit Töreni", "Hun Vezirlerinin Giyimi", "Göçebe Atlılar ve Okçu Yarışmaları" gibi çeşitli kültürel etkinlikler görülmeye değerdi. Kurultaya; Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Moğolistan, Özbekistan, Tacikistan, Türkiye, Türkmenistan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Tataristan, Başkurdistan, Kırım Özerk Cumhuriyeti, Yakutistan, Altay Cumhuriyeti, Dağıstan, Gagavuzya, Hakasya, Kabardino-Balkarya, Karaçay, Tuva ve Doğu Türkistan'dan temsilciler katıldı. Türk ülkelerinden insanlar akın akın

³ <https://www.turksoy.org/haberler/macaristanda-9-buyuk-hun-turk-kurultayi-gorkemli-bir-torenle-basladi> (Ulaşım 28.09.2024)

gelmişti. Doğrusu Manisa Salihli'den kendi özel aracını binip gelen hemşerilerimle karşılamak heyecan vericiydi. Gelenler- gidenler, her çadırda başka renkler. "Karnaval" diyemem, Türk'ün yaptığı Kurultay. Ortak nokta da Türk olmak. Kurultay alanında yorulmamak elde değil. Hava sıcaktı, özellikle çadırların kurulduğu alanda çimler kurumuştı. Binlerce insan ve atın dolaşmasıyla biraz toz oluştu. Akşam saat: 18:30 gibi alandan ayrılıp otelimize döndük. Doğrusu burası insanın üç-beş gün kalıp kanını tazeleyebileceği bir yerdi. Yeşilliklerin arasında kaybolmak gerek.

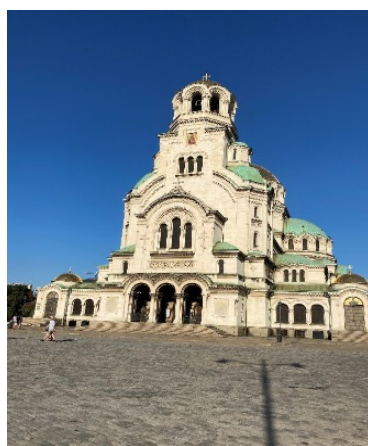
300-350 milyonluk Türk âlemini temsilen Bugaç'ta 9'uncusu yapılan üç günlük bu Büyük Hun-Türk Kurultayına 300-350 bin kişinin katılması önemlidir. Bu kurultay Türk devletler ve akraba topluluklarının yöneticilerinin himayesiyle yapılıyor. Çünkü bu kurultayda 350 milyon Türk âleminin aynı soydan olduğu vurgulanmakta ülkeler arasında siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel ilişkilerin sağlanması gerektiği şeklen ve fiilen yapılması istenmektedir. Bu itibarla bu kültür kurultayının varlığı zaruridir, yıl be yıl büyüyerek ve ilişkiler ağı genişleyerek sürdürülmesi ümidiyle.

Fotoğraf 8: Tuna ile Sava Nehirlerinin birleşimi

10. Gün sabah Bugaç'tan ayrıldık. Dönüş yolundayız. Bundan sonraki hedef Tuna ile Sava nehirlerinin birleştiği yerde kurulmuş olan Belgrad'dı. Yolculuğumuz Tuna boylarındaydı. Macaristan sınırından Sırbistan'a geçiş, tam bir sabır işiydi. Yedi saatimizi aldı. Avrupa ülkelerinde yaşayan ve Türkiye'ye kendi arabalarıyla gelen - eskiden Türkiye'de Almancı- denilen gurbetçilerin Kapıkule'den yurda girişlerinde ve yurttan geri dönüşlerinde bazen günler alan giriş ve çıkışlarında sabırla nasıl beklediklerini merak ederdim, öğrenmiş olduk. Budapeşte'den Belgrad'a Tuna üzerinde sefer yapan feribotla seyahati de merak etmiyor değilim. Otobüsümüz Macaristan'dan

Sırbistan'a doğru yol alırken Osmanlı döneminde Devlet-i Aliyye'nin buğday ambarları olan bu toprakları, bu topraklarda üretilen tahılların Tuna Nehri, Karadeniz ve İstanbul Boğazı yoluyla İstanbul'a taşınışını, bir de 1683 İI. Viyana Kuşatması ve bozgun sürecinde 1688 yılında Livapo Kalesini Avusturyalıların kuşatması sırasında 18 yaşında esir düzen ve 1700 yılına kadar on iki yıl Viyana'da esir kalan Temeşvarlı Osman Ağa'nın Viyana'dan Budapeşte'ye oradan da Belgrad'a kaçış hikâyeleriyle boğuştu durdum (Temeşgarlı, 2008: 216). Tur otobüsümüz Tuna Nehri üzerinden Belgrad'a doğru geçerken kendime geldim. Tuna Nehri, -biraz abartarak söylemek gerekirse- İstanbul Boğazı gibi. Macaristan sınırında kaybettiğimiz vakit için hayflanmamak elde değildi. Küçük bir şehir turundan sonra Belgrad Kalesine ulaşabildik. Güneş batarken Belgrad Kalesinden Tuna Nehri ile Sava Nehirlerinin birleşmelerini seyrettik. Yerel rehberimiz, Belgrad'ı, Belgrad Kalesini, Kale Meydanını, Şükran Anıtını, Zafer (Viktor) Anıtını ve Sokullu Mehmed Paşa Çeşmesini anlatarak yürüdük, yürümedik koştuk. Belgrad, Sırpça "Beyaz Şehir" demektir. Osmanlı Devleti için ise bir askeri üstü. Belgrad, Osmanlılar tarafından ilk defa Sultan İI. Murad (Nisan 1440), ikinci defa Fatih Sultan Mehmed (Temmuz 1456) tarafından kuşatılmış, fakat alınamamıştı. Nihayet 29 Ağustos 1521 tarihinde Kanuni Sultan Süleyman şehri karadan ve ince Donanmayı Hümayun ile nehirden kuşatmıştır. Osmanlılar önce Sava ile Tuna nehirlerinin birleşme noktasındaki Ciganlija Adasını ele geçirip buraya konuşlandırdıkları toprakları önce dış kaleyi sonra da iç kaleyi fethetmişler. Belgrad'ın fethiyle başta Budapeşte olmak üzere bütün Macaristan'ın kapıları Osmanlılara açılmış oldu. Belgrad, Avrupa'ya yapılan seferlerde askeri bir üs görevi gördüğünden -Budin'den önce- Balkanlardaki son "Dârü'l-cihad" [askeri üs] idi (Zamolo, 1995: 407-409). 300 yıllık Osmanlı hâkimiyeti altındayken Belgrad'da 400'ün üzerinde cami, mescid, medrese, han, hamam ve çarşılarla donatılmış iken şimdilerde şehirde geriye Bayraklı Cami (1575), Damat Ali Paşa Türbesi (1716), Sokullu Çeşmesi ve Aziz Sava Kilisesi ayakta kalabilmiş.

Fotoğraf 9-10: Sofya Aleksander Nevski Katedrali'nin İç ve Dış Görüntüsü

11. Gün Belgrad'dan Sofya'ya yolculukla geçti. Belgrad'dan Sofya'ya doğru ilerlerken, mısır ekilmiş ovaları, uzaklarda görülen Balkan dağlarını takip ederek yol aldık. Sırbistan'dan Bulgaristan'a geçiş de yorucu oldu. Sonunda buradaki sınırdaki çay kahve parası bahşişlerinin işe yaradığını öğrendik. Niş'e zaman darlığından uğramadık. Zaten Osmanlı eserleri burada da yıkıma uğramıştı. Öğrendiğimize göre Osmanlı döneminden Niş Kalesi'nde sadece Bali Bey Camii kalmış, kalenin içi kafe ve restoranlara dönüştürülmüş. Belgrad- Sofya arası yaklaşık 400 kilometrelik yolu kat edip öğle sonrası Sofya'ya ulaştık. "Sofya" adının, Saint Sophia Kilisesinin adından esinlenilmiş olduğunu öğrendik. Anlatıldığına göre Bizans İmparatoru I. Justinianus, İstanbul Ayasofya'nın küçük bir kopyasını Sofya'da yaptırmış, şehir adını buradan almış. Sofya'da bir Mimar Sinan tasarımı olan Seyfullah Efendi (Banyabaşı) Cami, St. Netalya Kilisesi, Rotunda Kilisesi, Rus Kilisesi, Ayasofya Kilisesi, Aleksander Nevski Katedrali, Başbakanlık ve Parlamento binaları, Sofya Üniversitesi ve Atatürk'ün Sofya'da Askeri Ateşe olduğu yıllarda yeniçeri kıyafeti ile katıldığı balonun yapıldığı Orduevi görülmüştür. Bulgarların, Sofya'da kendi kimliklerini yansıtan klasik Avrupa başkentlerini hatırlatan bir şehir inşa ettiklerini düşündüm. Bunların içinde 1912 yılında inşası tamamlanan Aleksander Nevski Katedrali, Neo-Bizans mimarisinde olup tüm Bulgaristan Patrikliği'nin merkezi olmuş. Bugün Osmanlı'dan Seyfullah Efendi Camii kalmış, oysa Evliya Çelebi, Gül Cami, Câmî-i Atîk [veya Koca Mahmud Paşa], Koca Derviş Mehmed Paşa Cami, Kurşunlu Cami, Molla Efendi Cami, Eski Siyavuş Paşa Camilerinin varlığına şahitlik etmektedir. Bu camilerin ne anlama geldiğinin izahı şudur: 16. Yüzyılın sonlarına doğru yani 1570 yılında yapılan tahrir kayıtlarına göre; nüfusun % 73'ünün Müslüman, % 19'u Gayri Müslim, % 6'sı Yahudi, % 2'si Frenklerden oluşmaktaydı (Şahin, 2009: 344-345). Sofya, -bir gün sonra- Ankara'ya kadar konaklamadan yol alacağımızdan, son dinlenme yerimizdi.

Fotoğraf 11: Filibe Murad Hüdevendigâr (Cuma) Camii

12. gün Türkiye'ye dönüş. Her günkü gibi hareket saatimiz: 08:30. Sofya Filibe (Plovdiv) arası 150 km. Filibe- Kapıkule arası ise 156 km. Bulgaristan'ın Türkiye kıyılarına doğru yaklaştıkça, Osmanlı izleri daha belirginleşiyor. Yolumuz Pazarcık yakınlarından geçti. Aslında, görmeden, bu coğrafyanın daha dağlık olduğunu düşünmüşümdür. Oysa Türkiye sınırına kadar hafif bir meyil ile yol aldık. Balkan Savaşlarından beri Bulgaristan'dan Türkiye'ye sürekli göç olmuştur. En son yaşanan büyük göç 1984-89 yıllarındadır. Olimpiyat Şampiyonu Halterci Naim Süleymanoğlu'nun bayraktarlığını yaptığı, Jivkov'un faşist rejiminden kaçan yaklaşık 300.000 Bulgaristan Türkü, Türkiye'ye göç etmişti. Buna rağmen Bulgaristan nüfusunun % 10'una yakını halen Türk'tür. Filibe'ye ulaştık. Filibe'de Muradiye Camii, İmaret Camii, Şahabettin Paşa Türbesi, Taşkörü Camii ve Çifte Hamam, Cuma Camii ve Sveta Bogoroditsa Kilisesi ve Antik Tiyatro mekânlarıyla sona yaklaştık ve yorulduk. Vira Bismillah deyip Kapıkuleye doğru yola çıktık. Gezi planı içinde geçmesine rağmen, bu kadar yorgunluktan sonra Hasköy'e de dönme isteğini söylemeye kimse cesaret edemedi. Kapıkule görüldü. Bu görüntü içinde yolun sol tarafında bir Türk'ün kurduğu Türk restoranı Türkiye dışındaki son yemeğimizdi. İkindiden sonra Kapıkule'den Türkiye'ye giriş yaptık. Bu yol Osmanlı Devleti zamanında Rumeli yollarının sağ koluydu. Sağ Kol, İstanbul'dan Kırklareli, Edirne, Filibe, Sofya, Köstence'den Kırım'a kadar uzanırdı. Aslında, 2 Ağustos'ta İstanbul, Tekirdağ, Dedeağaç, Gümölcine, İskece, Kavala ve Selanik'e yani Sol Kol'dan gittik, Orta Kol'un uzantılarında seyahatler ettikten sonra Sağ Kol'dan İstanbul'a dönüş yaptık. İstanbul'dan Ankara 6 saat. İşin özü bu toprakların görülmeden Osmanlı Tarihi'nin anlatımının ne kadar hayali kaldığını anladım. Görmek mi, okumak mı? Evliya Çelebi'nin dediği gibi; "Seyâhat yâ Resulallah"...

Kaynakça

- Düstur, C. 5, 11 Ağustos 1339/ 19 Teşrin-i Evvel 1340, Necmi İstiklal Matbaası, 1931, 36-42.
- Halaçoğlu, Y; Eren, H, (1992) "Batı Trakya", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), 5, 144-147.
- İnalçık, H., 2000, "İskender Bey", DİA, 22, 561-563.
- İzzetbegoviç, A, Doğu Batı Arasında İslam (Türkçesi: Edina Nurikiç), 11. Baskı, Ketebe Yayınları, İstanbul 2022, 449 s.
- Okıç, Muhammed Tayyib, "Gazi Hüsrev Bey", DİA, 13, (1996), 453-454.
- Andiç, İvo, Drina Köprüsü, (Çeviri: Nuriye Müstakimoğlu), İletişim Yayınevi, Ankara 2023, 354 S.
- David, Geza, "Macaristan", DİA, 27, (2003), 286-295
- _____, Geza David, "Estergon", DİA, 11, (1995), 438-440
- Eyice, Semavi, "Gülbaba Tekkesi ve Türbesi", DİA, 14 (1996), 228-230
- Temaşvarlı Osman Ağa, Bir Osmanlı Askerinin Sıradışı Anıları (1688- 1700), (Hazırlayan: Orhan Sakin), Ekim Yayınları, İstanbul 2008, 216 s.
- Zamolo, Divna Djuric, "Belgrad", DİA, 5, (1992); 407-409.
- Şahin, İlhan, "Sofya", DİA, 37, (2009); 344-346.
- <https://www.bosnahersek.ba/aliyanin-efsane-olan-devasa-hac-cevabi/>(Erişim: 22.09.2024)
- https://en.wikipedia.org/wiki/Kiskuns%C3%A1g_National_Park(Ulaşım: 28.09.2024)
- <https://en.wikipedia.org/wiki/Bugac> (Ulaşım: 28.9.2024)
- <https://www.turksoy.org/haberler/macaristanda-9-buyuk-hun-turk-kurultayi-gorkemli-bir-torenele-basladi> (Ulaşım 28.09.2024)/